

Ewelina Białkowska

SPORT – INSTRUMENT POLITYCZNY SŁUŻĄCY KREACJI WIZERUNKU PAŃSTWA NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ

Słowa kluczowe:

branding, igrzyska olimpijskie, marka, relacje międzynarodowe, wizerunek

Sport jest ważną dziedziną życia dla każdego społeczeństwa. Zaobserwować to można w czasie odbywania się różnego rodzaju imprez sportowych mających zasięg międzynarodowy. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się igrzyska olimpijskie, a także mistrzostwa kontynentów w danych dyscyplinach sportowych. Kibice specjalnie przygotowują się do celebracji zawodów. Ubierają się w barwy narodowe, niosą flagi państwowe (w ten sposób pokazują swoje poczucie tożsamości narodowej, patriotyzm); wyposażają się w różnego rodzaju gadżety: gwizdki, czapki, szaliki, trąbki. Reszta kibiców, która nie ogląda wydarzeń w halach, na stadionach, spotyka się w restauracjach, barach, parkach, gdzie organizowane jest wspólne oglądanie i przeżywanie spektaklu sportowego. Obecnie zawody to wielkie widowiska, medialne przedstawienia przyciągające ogromną liczbę widzów. Rywalizacji towarzyszą wielkie emocje, które są przeżywane w gronie wielopokoleniowym¹.

¹ Środki masowego przekazu kształtują wiedzę i wyobrażenia społeczne na temat sportu i sportowców. Dzięki temu sport stał się elementem kultury masowej. Podlega pewnym procesom, które wpływają głównie z podporządkowania kultury mechanizmom rynkowym. Mowa tu o komercjalizacji, profesjonalizacji, biurokratyzacji, ikonizacji. Podkreśla się również fakt, że sport ma szansę stać się środkiem przekazu ważnych dla współczesności i przyszłości treści symbolicznych, upowszechnianych w procesie inkulturacji, socjalizacji i wychowania. A. Guttmann, *The Image of Sport in North America*, [w:] *Images of Sport in the World*, 1995, G. Matuszewicz, *Widowisko sportowe*, Warszawa 1990, za: Z. Krawczyk, *Sport w zmieniającej się Europie*, [w:] J. Kosiewicz, *Sport, kultura, społeczeństwo*, Warszawa 2006, wersja internetowa:

http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.lider.szs.pl%2Fbiblioteka%2Fdownload.php%3Fplik_id%3D563%26f%3Dartykul_563.doc&ei=bOpUtyVO8OBhQfBm4G4Cw&usg=AFQjCNEsuJli3GemT7csFCnp7gK48zQcPg, 12.12.2013. Dzisiejsza widownia potrzebuje widowisk, dlatego impreza sportowa oprócz zmagania zawodników wzbogacana jest o atrakcje w postaci występów muzycznych, tanecznych czy też konkursów dla widzów. Ważny element stanowią także sportowcy,

Imprezami sportowymi zainteresowane są również państwa. Biorący w nich udział sportowcy są ich reprezentantami, a zdobywane przez nich medale przynoszą prestiż i chwałę oraz przyczyniają się do budowania bądź utrwalania w świadomości obywateli i opinii międzynarodowej pozytywnego wizerunku państwa. Wizerunek ten wpływa na jakość relacji między podmiotami stosunków międzynarodowych, dlatego państwo, przy rosnącym znaczeniu i popularyzacji sportu, coraz częściej stara się wykorzystywać sukcesy zawodników i ubiegać się o rolę organizatora zawodów sportowych. Służy to promocji i tworzeniu dobrej reputacji i niekiedy umożliwia pobudzenie współpracy politycznej².

Cel mojego artykułu stanowi próba przedstawienia wykorzystania organizacji imprezy sportowej, jaką są igrzyska olimpijskie, do kreacji wizerunku państwa na arenie międzynarodowej³. Za przykłady posłużą mi Letnie Igrzyska Olimpijskie w Berlinie w 1936 roku, Letnie Igrzyska Olimpijskie w Moskwie w 1980 roku oraz Letnie Igrzyska Olimpijskie w Pekinie w 2008 roku. Odniosę się również do zbliżających się Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Soczi w 2014 roku. Wybór tych wydarzeń sportowych został podyktowany tym, że ustrój polityczny państw-organizatorów charakteryzował się stosowaniem niedemokratycznych środków

którzy stają się osobami publicznymi, a często także celebrytami. Kibiców, oprócz ich rezultatów sportowych, interesuje ich życie prywatne. Sportowcy stają się ikonami popkultury, co pomaga również rozbudzić zainteresowanie dyscypliną sportową, którą dany sportowiec uprawia. Do grona bardzo popularnych sportowców-celebrytów zaliczyć można Usaina Bolta, Christiano Ronaldo, Lionela Messiego, Tigera Woodsa. Zainteresowanie nimi wynika także z powodu nieprzeciętnych osiągnięć sportowych.

² Pozycja państwa to miejsce, ranga, status wobec całej społeczności międzynarodowej lub określonego jej segmentu. Wyznaczają ją elementy współokreślające siłę i zasięg interesów państwa na scenie międzynarodowej oraz skalę wpływów. W nauce o stosunkach międzynarodowych analizuje się ją przez pryzmat statusu państwa, czyli jego siły w stosunku do innych. Wśród parametrów określających położenie państwa w hierarchicznej strukturze społeczności międzynarodowej wyróżnia się m. in. czynnik demograficzny, gospodarczo-surowcowy, zasoby polityczno-militarne, rangę geopolityczną, rodzaj i gęstość sieci powiązań międzynarodowych, cele i strategię poszerzania wpływów, percepcję swojego miejsca w systemie międzynarodowym. Rola i pozycja państwa nie jest wartością stałą. Ulega zarówno rzeczywistym, jak i subiektywnym zmianom, a te ostatnie związane są z postrzeganiem pozycji państwa przez inne kraje oraz jej interpretacją. Za: Hasło: *Mocarstwo*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2000, s. 307-308. Wnioskując, na pozycję państwa wpływają czynniki: geograficzny, demograficzny, polityczny, militarny, ekonomiczny oraz kulturowy, w ramach którego zawrzeć można sport wspomagający jej zdobywanie.

³ W pracy do opisu i analizy podjętej problematyki zastosowano metodę systemową i historyczną. Analiza systemowa, traktująca badany obiekt jako system złożony z elementów pozostających ze sobą we wzajemnych relacjach i oddziaływaniu z otoczeniem, umożliwiła mi przedstawienie roli sportu w życiu polityczno-społecznym, a szczególnie relacji sport-państwo w sytuacji wykorzystania sportu do zabiegów marketingowych podejmowanych przez władzę do tworzenia wizerunku państwa. Dzięki metodzie historycznej dokonałam wyboru przykładów wydarzeń sportowych i opisu ich przebiegu.

sprawowania władzy. Pod uwagę wzięłam także prowadzoną politykę wewnętrzną i zewnętrzną kraju. Wybór miast dokonany przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski był krytykowany i uważany za kontrowersyjny, a same zawody spotkały się z zapowiedziami bojkotu przez środowisko międzynarodowe. Przygotowanie imprezy o zasięgu światowym miało wpłynąć na korzystne postrzeganie tych państw, wyeksponować cechy pozytywne oraz przyćmić negatywne opinie na ich temat⁴.

Relacje sportu i polityki

Współczesny sport jest dziedziną, w której spotykają się interesy polityczne, wielki biznes i uczucia narodowe. Przenikanie się tych sfer powoduje występowanie relacji dwustronnych: sport wpływa na decyzje polityczne, a te z kolei wpływają na wydarzenia sportowe. Zjawisko tego wpływu dostrzegalne jest od dawien dawna. *Żywić bowiem złudzenia co do apolitycznego charakteru sportu oznaczałoby ignorować obecność obiektywnego czynnika, jakim jest fakt, że sport nie funkcjonuje, bo nie może funkcjonować, w izolowanym świecie*⁵. Każda dziedzina życia związana jest z polityką i nie da się tego uniknąć – można się tylko zastanawiać nad zasięgiem jej oddziaływania⁶. Dotyczy to także sportu, który posiada ogromny potencjał

⁴ Ciekawym zagadnieniem stałoby się również zbadanie, opisanie i odpowiedź na pytanie, czy i w jaki sposób organizacja imprezy o randze światowej ma wpływ na postrzeganie i poprawę bądź utrwalenie wizerunku państwa, które cieszy się dobrą reputacją w oczach międzynarodowej opinii publicznej, np. Wielkiej Brytanii będącej gospodarzem igrzysk olimpijskich w 2012 roku. Zagadnienie to jednak wykracza poza ramy wątków omawianych w niniejszym opracowaniu.

⁵ G. Młodzikowski, *Polityka i sport*, Warszawa 1979, s. 147. Autor podkreśla to mocniej w swojej innej publikacji, mówiąc, że *apolityczność czy też polityczna neutralność sportu jest jednym z największych fałszerstw wprowadzonych do historii kultury fizycznej*, G. Młodzikowski, *Ideologia-Polityka-Sport*, „Kultura Fizyczna” 1974, nr 7, s. 310.

⁶ Ruch Olimpijski stara się ograniczać ten zasięg do minimum. Przejawem jego działań w tym zakresie jest Karta Olimpijska stanowiąca zbiór fundamentalnych zasad olimpizmu. W zakres jej regulacji wchodzi organizacja, działanie i funkcjonowanie Ruchu Olimpijskiego. Ustanawia także warunki ceremoniału Igrzysk Olimpijskich. Pełni również rolę statutu Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (MKOI). Zawiera szereg wzajemnych praw i obowiązków trzech głównych elementów Ruchu Olimpijskiego: Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, Międzynarodowych Federacji i Narodowych Komitetów Olimpijskich oraz Komitetów Organizacyjnych Igrzysk Olimpijskich, (ze *Wstępu do Karty Olimpijskiej*). Jedną z ról, jaką pełni MKOI, jest podejmowanie działań na rzecz umocnienia jedności Ruchu Olimpijskiego, ochrony jego niezależności i zachowania autonomii sportu, przeciwstawianie się działaniom politycznym lub komercyjnym nadużywającym wykorzystywanie sportu i sportowców, a także podejmowanie działań przeciwko wszelkim przejawom dyskryminacji i przemocy w sporcie. Zgodnie z Kartą Olimpijską *Igrzyska Olimpijskie to współzawodnictwo pomiędzy sportowcami w zawodach indywidualnych i drużynowych, a nie pomiędzy krajami. (...) Każdy zawodnik musi być obywatelem kraju Narodowego Komitetu Olimpijskiego (NKOI), który zgłasza go jako zawodnika. Ponadto Narodowe Komitety Olimpijskie muszą chronić swoją niezależność i opierać się wszelkiego*

społecznego oddziaływania. Jako składnik życia społecznego jednoczy ludzi, spaja kulturowo państwo, przełamuje stereotypy i eliminuje podziały o charakterze społecznym czy etnicznym⁷.

Z założenia sport to pokojowe współzawodnictwo. Jego istotę stanowi indywidualna bądź zespołowa rywalizacja prowadzona zgodnie z zasadami *fair play*⁸ według określonych reguł oraz dążenie do osiągania jak najlepszych wyników, podejmowane także m.in. w celu rekreacji i doskonalenia własnych cech fizycznych⁹. Sięgając po definicje opracowane w naukach o kulturze fizycznej, sport można określić jako działalność ruchową uprawianą systematycznie według pewnych reguł, odznaczającą się współzawodnictwem oraz tendencją do osiągania coraz lepszych wyników. Wśród znamienych cech wylicza się wspomniane już współzawodnictwo i dążenie do zdobywania osiągnięć, ścisłą specjalizację oraz indywidualizację treningu i walki sportowej¹⁰.

Sport, będąc fenomenem kultury, zawiera w sobie treści symboliczne, uosabiając:

rodzaju naciskom, w tym naciskom natury politycznej, prawnej, religijnej lub ekonomicznej, które mogą stawać na przeszkodzie wypełnianiu przez NKOI postanowień Karty Olimpijskiej. (...) Na obiektach olimpijskich lub innych terenach, nie jest dozwolona żadnego rodzaju manifestacja lub propaganda o charakterze politycznym, religijnym lub rasowym. Wybór przepisów z Karty Olimpijskiej, *Karta Olimpijska*, http://olimpijski.pl/pl/files/Download/1_ok_pl_olympic_charter_en-september2013.pdf, 12.12.2013.

⁷ M. Wojtoń, *Sport jak element kultury popularnej*, [w:] M. Jarosz, P. Drzewiecki, P. Płatek, *Sport w mediach*, Warszawa 2013, s. 499. Należy jednak także pamiętać o negatywnych, patologicznych zjawiskach, z jakimi mamy do czynienia na arenach sportowych, np. rasizm czy wzajemny brak sympatii kibiców klubów piłkarskich. Władze państwowe i różnego rodzaju organizacje zaangażowane w sport przy pomocy przepisów prawnych, poprawności politycznej, a autorytety sportowe i sportowcy w swoich wypowiedziach i zajmowanych stanowiskach, starają się zapobiegać temu typu zjawiskom oraz minimalizować ich skutki.

⁸ Etyka sportowej walki stanowi ogół zasad i norm moralnych obowiązujących w toku współzawodnictwa sportowego. Zawiera w sobie również zasady szczegółowe równoznaczne z regulaminami, przepisami, tradycjami, doraźnymi umowami obowiązującymi w obrębie danej dyscypliny. Naczelną zasadą jest zasada *fair play*, która przejawia się w a) regule równości zewnętrznych warunków walki rozstrzyganej za pomocą umiejętności, taktyki, psychofizycznego przygotowania, pod warunkiem przestrzegania przepisów gry, b) regule świadomej rezygnacji z szansy nieuczciwego zwycięstwa, gdy niezauważalna jest dla sędziego i przeciwnika, c) regule dobrowolnego podporządkowania się przepisom i tradycjom dyscypliny oraz d) regule szacunku dla przeciwnika. Patrz szerzej hasło: *Etyka sportowej walki*, [w:] W. Lipoński, *Humanistyczna Encyklopedia Sportu*, Warszawa 1987, s. 84.

⁹ Hasło: *Sport*, Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3978430/sport.html>, 25.10.2013.

¹⁰ Hasło: *Sport*, [w:] J. Barankiewicz, pod red. K. Zuchory, *Leksykon wychowania fizycznego i sportu szkolnego*, Warszawa 1998, zob. także, *Mała Encyklopedia Sportu*, t. 1-2, Warszawa 1986, W. Lipoński, *Humanistyczna Encyklopedia Sportu*, Warszawa 1987.

- personalny, kolektywny sukces i awans osiągany dzięki pracy i talentowi, oparty na zasadzie równych szans i przestrzegania ustanowionych reguł,
- narodową tożsamość oraz walkę o miejsce we wspólnocie międzynarodowej według jednoznacznych i mierzalnych kryteriów,
- kooperację i rywalizację przy zachowaniu poszanowania i godności rywala¹¹.

We współczesnym świecie sport jest uprawiany przez szerokie rzesze ludzi oraz stanowi formę powszechnego widowiska, absorbującego emocjonalnie miliony kibiców. To dzięki tym cechom stał się tak bardzo popularny, gdyż każdy, angażując się (czynnie bądź biernie), może realizować swoje potrzeby, czy to w postaci bezpośredniego współzawodnictwa jako zawodnik, czy też poprzez wspieranie, zagrzewanie do walki jako kibic¹². Jednakże *historia nowożytnego sportu dowiodła, że stał się on zwierciadłem, w którym znalazła swoje odbicie nie tylko jednostka, ale i całość stała stosunków społecznych i międzynarodowych*¹³.

Coraz częściej można się spotkać z poglądem, że sport to polityka realizowana za pomocą specyficznych środków¹⁴. Nowożytny olimpizm za główną swą zasadę uznał apolityczność sportu. Nie odmawiał aspiracji narodom i państwom do brania udziału w wydarzeniach sportowych. Niektórzy badacze przyznają, że sport pełni funkcje polityczne poprzez budowanie i wzmacnianie tożsamości narodowej i państwowej oraz zwiększanie prestiżu państwa na arenie międzynarodowej. Należy pamiętać o tym, że rozwój sportu jest uzależniony od pomocy ze strony państwa¹⁵.

¹¹ Z. Krawczyk, *Sport jak zwierciadło społeczeństwa*, [w:] Z. Dziubiński (red.), *Społeczny wymiar sportu*, Warszawa 2003, s. 165.

¹² Należy podkreślić, że rozważania podjęte w pracy dotyczą sportu wyczynowego, którego dominującym czynnikiem jest dążenie do osiągnięcia najwyższego (w odpowiedniej skali) wyniku lub zwycięstwa w zawodach o prestiżu regionalnym, krajowym, światowym czy olimpijskim poprzez systematyczne przygotowania treningowe. Za: Hasło: *Sport*, [w:] *Mała Encyklopedia Sportu*, t. 2, L-Ż, Warszawa 1986, s. 440.

¹³ G. Młodzikowski, *Polityka i sport...*, s. 7-8.

¹⁴ J.M. Brohm, *Sociologie politique du sport*, Paris 1976, s. 16 za: T. Gąsowski, *Sport i polityka – wzajemne relacje. Wprowadzenie do problematyki badawczej*, [w:] T. Gąsowski, S. Bielański (red.), *Sport i polityka w dwudziestowiecznych państwach totalitarnych i autorytarnych*, Kraków 2009, s. 16.

¹⁵ Do głównych zadań państwa w ramach wspierania rozwoju sportu powinno należeć m. in. opracowanie systemu regulacji prawnych, promocja sportu, stworzenie programów rozwoju poszczególnych sektorów sportu (w tym sportu olimpijskiego), polityka i współpraca międzynarodowa, kształcenie i doskonalenie kadr, zwalczanie negatywnych zjawisk w sporcie. R. Wysoczański, *Rola administracji rządowej w rozwoju sportu*, [w:] K. Zuchora (red.) *Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie*, Warszawa 2000, s. 450. W Polsce zgodnie z ustawą o sporcie z dnia 25 czerwca 2010 roku państwo poprzez organy władzy publicznej, w tym jednostki samorządu terytorialnego, zobowiązane jest do tworzenia warunków, także organizacyjnych, sprzyjających

Do rangi największego spektaklu znanego ludzkości urosły igrzyska olimpijskie. W starożytności organizowano je jako uroczystość religijną ku czci Zeusa. Cieszyły się sławą w całej Helladzie, co potwierdza fakt, że nie tylko zawodnicy, ale także widzowie przybywali do Olimpii¹⁶ z najróżniejszych stron, aby w nich uczestniczyć¹⁷. Igrzyska odbywały się w regularnych czteroletnich odstępach czasowych¹⁸. W trakcie ich trwania obowiązywał „pokój boży”¹⁹ – wstrzymywano wszystkie wojny, odkładano na bok waśnie i spory. Przysięgano przestrzegać zasad rywalizacji sportowej. Trofeum było jedno – gałązka oliwna dla zwycięzcy zawodów, który stawał się bohaterem. Wraz z profesjonalizacją igrzysk religijny, moralny, estetyczny i polityczny status antycznego „sportu” tracił wartość na rzecz strony widowiskowej²⁰. Wykorzystywane były one często przez władzę polityczną do kształtowania nastrojów społecznych – rozładowywania napięć bądź ich pogłębiania. Podobnie rzecz się miała w czasach nowożytnych, kiedy to sport stał się częścią kultury masowej. Szczególne znaczenie

rozwojowi sportu (art. 27). Ponadto minister do spraw kultury fizycznej może dofinansowywać uprawianie lub organizowanie sportu oraz jego promocję (art. 29). Jak wskazuje Polski Komitet Olimpijski, poziom finansowania polskiego sportu jest zdecydowanie za niski. Udział środków w budżecie państwa przeznaczonych na sport (zwłaszcza - wyczynowy) jest z roku na rok niższy. W 2008 roku wyniósł – 0,12%, w 2009 – 0,09%, w 2010 – 0,17%, w 2011 – 0,32%, w 2012 – 0,17%. Projekt na rok 2013 przewidywał ten udział na poziomie 0,08%, ale po sejmowych poprawkach osiągnął w zatwierdzonym już budżecie państwa poziom 0,082%. Rekordowe okazały się lata 1989 i 1990, gdzie wynosił odpowiednio: 0,55 oraz 0,51%. Spadek zanotowano również w kwotach bezwzględnych przypadających na "wspieranie przygotowań do udziału w igrzyskach olimpijskich, mistrzostwach świata i Europy". Wielkość ta w roku 2008 wyniosła 185 186 tys. zł, a na rok 2013 projektowano 79 541 tys. zł (ostatecznie kwotę tę udało się zwiększyć o 30 000 tys. zł). Jednocześnie możliwości pozyskiwania przez polskie związki sportowe i kluby środków od sponsorów są, z uwagi na ogólnoświatowy kryzys gospodarczy, także mocno ograniczone. Podkreśla się również niedoskonałe regulacje prawne, ograniczające możliwości funkcjonowania organizacji sportowych, w tym nadmierną ingerencję Państwa w ich działalność. Ruch sportowy postuluje daleko idące odbiurokratyzowanie tej dziedziny. *Gdzie jest polski Sport?*, <http://www.pkol.pl/pl/pages/display/16257>, 12.12.2013.

¹⁶ Jak mówił Pierre de Coubertin, *antyczna Olimpia była miejscem sportu, sztuki i modlitwy*. Święte Igrzyska Olimpijskie wiązały sport z kulturą i religią, a wysiłek fizyczny z artystyczną ekspresją. Za: M. Rotkiewicz, *Światło Olimpii*, Warszawa 2011, s. 5.

¹⁷ L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1983, s. 565, M. Schulz, *Pogański kult ciała*, „Forum”, 4-10 sierpnia 2008, nr 32, s. 50-58, za: P. Burzała, *Globalizacja sportu*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 75.

¹⁸ (...) Grecy obejmowali mianem olimpiady czteroletnie okresy między igrzyskami, a nie same igrzyska, obecnie zaś utarło się inne znaczenie wyrazu: olimpiady to właśnie zawody, za: A. Krawczuk, *Stąd do starożytności*, Warszawa 1996, s. 78.

¹⁹ *Religijny rodowód zapewniał igrzyskom regularność rytmu i zmuszał do respektowania obowiązującego w czasie ich trwania zawieszenia broni (ekecheiria)*, hasło: *Olimpijskie Igrzyska*, [w:] *Mała Encyklopedia Sportu...*, s. 223.

²⁰ W. Lipoński, *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*, Warszawa 2012, s. 89.

otrzymał w XX-wiecznych systemach totalitarnych²¹, a obecnie odwołują się do niego systemy demokratyczne całego świata²². Państwo zaczęło się coraz bardziej interesować sportem i coraz częściej wykorzystywało go do celów politycznych²³. Sport służył wykazaniu wyższości. Dzisiaj stał się elementem składowym stosunków międzynarodowych, pomaga zawierać kontakty polityczne i zbliżać się państwom nie utrzymującym stosunków dyplomatycznych²⁴. Jest to przestrzeń, w której możliwe jest współzawodnictwo międzypaństwowe. Wyraża się ono np. we wspieraniu przez rząd danego państwa starań o przyznanie przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski prawa do organizacji igrzysk czy też w walce o zwycięstwo w końcowej klasyfikacji medalowej danej imprezy²⁵. Najczęściej podawanymi przykładami powiązania sportu i polityki są letnie igrzyska w Berlinie z 1936 roku oraz igrzyska w Moskwie z 1980

²¹ Szczególne znaczenie sportu można zauważyć w polityce włoskiego reżimu faszystowskiego. Faszyci przywiązywali ogromną wagę do roli propagandy. Pragnęli mieć pełną kontrolę nad prasą, radiem, sztuką filmową. W kręgu ich zainteresowania znalazł się również sport. Podporządkowano go władzom, a sukcesy sportowe wykorzystywano dla celów propagandowych. Szczególną „opieką partii” cieszyła się piłka nożna. Organizacja mistrzostw świata w 1934 roku miała na celu pokazanie „nowego, innego” oblicza Włoch – nie tylko ze sportowego punktu widzenia (Włosi wygrali ten mundial). Piłka nożna stała się instrumentem kształtowania tożsamości narodowej, a piłkarz dzięki programowi przygotowania fizycznego i przynależności do partii Benito Mussoliniego wzorem prawdziwego faszysty. Patrz szerzej S. Bielański, *Sport w historii Włoch okresu faszystowskiego*, [w:] T. Gąsowski, S. Bielański (red.), *Sport i polityka w dwudziestowiecznych...*, s. 87-100.

²² Patrz szerzej T. Gąsowski, *Sport i polityka – wzajemne relacje...*, [w:] T. Gąsowski, S. Bielański (red.), *Sport i polityka w dwudziestowiecznych...*, s. 10.

²³ Przykładem może być ruch gimnastyczny w XIX-wiecznych Niemczech. Patrz K. Heinemann, *Wprowadzenie do socjologii sportu*, Warszawa 1989, s. 249.

²⁴ Autor przywołuje dyplomację pingpongową podjętą w trakcie wizyty prezydenta Nixona w Pekinie w lutym 1972 roku. Wystosowano wówczas wspólny komunikat zawierający przekonanie, że sport jest dziedziną, gdzie międzyludzkie kontakty i wymiana sportowa przyniosą obopólne korzyści. W podobnym tonie było oświadczenie prezydenta USA Geralda Forda i I Sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka wydane podczas prezydenckiej wizyty w Polsce w lipcu 1975 roku, patrz G. Młodzikowski, *Polityka i sport...*, s. 146. Przykładem podobnych działań była turecko-armeńska dyplomacja futbolowa. Między obydwojoma krajami nie panują przyjazne stosunki. *Główny powód jest natury historycznej: Erewan obciąża Turków winą za rzeź Ormian podczas I wojny światowej, a Ankara dowodzi, że takie zbrodnie nie miały miejsca. Innym powodem jest ormiańsko-azerbejdżański spór o Górski Karabach, w którym Turcja popiera Azerów. W 2008 r. prezydent Turcji Abdullah Gül jako pierwszy szef tego państwa odwiedził Armenię, przyjeżdżając do Erewanu na mecz kwalifikacyjny do piłkarskich mistrzostw świata 2010 r. Obejrzał go wspólnie z armeńskim prezydentem Serżem Sarksjanem. Wkrótce potem zaczęły się rozmowy w sprawie normalizacji stosunków, zakończone podpisaniem stosownego porozumienia przez szefów dyplomacji obu krajów w 2009 r. w szwajcarskim Zurychu. Porozumienie to nie zostało ratyfikowane i ostatecznie nie weszło w życie, sport jednak pomógł w rozpoczęciu rozmów. P. Kościński, T. Serwetnyk, *Na trybunach o gazie*, „Rzeczpospolita”, 9.10.2011, <http://www.rp.pl/artukul/729983.html?print=tak&p=0>, 8.12.2013.*

²⁵ A Polus, *Wstęp*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 8.

roku²⁶. Przy dokonywaniu analizy sytuacji międzynarodowej za egzemplifikację posłużyć mogą również letnie igrzyska w Pekinie z 2008 roku oraz zbliżające się zimowe igrzyska w Soczi w 2014 roku. W dalszej części artykułu zostaną one także wykorzystane do próby przedstawienia sportu jako instrumentu politycznego służącego do kreowania wizerunku państwa na arenie międzynarodowej.

Branding narodowy

Zawody międzynarodowe stały się okazją do pokazania siły poszczególnych państw. Umiejętność zarządzania zapleczem sportowym, środkami finansowymi, pomoc w rozwoju karier utalentowanych sportowców mogą przynosić profity i świadczyć o potędze nie tylko na stadionach, ale również w stosunkach politycznych, ekonomicznych, gospodarczych. Postrzeganie takie wpływa na całościowy wizerunek danego kraju.

Czym jest wizerunek? W literaturze spotkać można wiele definicji tego pojęcia. W *Leksykonie politologii* wizerunek (*image* polityczny) określany jest jako obraz, kształt, wyobrażenie sylwetki politycznej jednostki, grupy, organizacji, bądź instytucji, powstający w świadomości odbiorców. Zawiera elementy wartościujące mające wpływ na decyzje i działania podejmowane przez inne podmioty. Istotnym wobec tego czynnikiem o charakterze informacyjnym i kreacyjnym, który ma znaczenie przy tworzeniu wizerunku, są nastroje opinii publicznej²⁷. Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych opisuje go jako: *sposób, w jaki dany kraj jest postrzegany za granicą: przez obywateli innych państw, ich rządy i struktury organizacyjne, media, instytucje i organizacje oraz środowiska gospodarcze*²⁸. Można najprościej go określić jako

²⁶ Oczywiście w literaturze jako przykłady podaje się również Igrzyska Olimpijskie w Monachium w 1972 roku, kiedy to palestyńska organizacja „Czarny Wrzesień” dokonała ataku terrorystycznego, zabijając izraelskich sportowców, bojkot Igrzysk Olimpijskich w Montrealu w 1976 roku m.in. przez państwa afrykańskie, bojkot Igrzysk Olimpijskich w Los Angeles w 1984 roku przez kraje bloku wschodniego i zorganizowanie przez nich odrębnych zawodów Przyjaźń-84. W historii piłki nożnej również pojawiały się protesty wobec organizatorów imprez sportowych, np. w trakcie mistrzostw świata w 1938 roku we Francji ze strony państw południowoamerykańskich.

²⁷ Hasło: *Wizerunek*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2000, s. 644-645.

²⁸ *ABC marketingu w dyplomacji publicznej*, Ministerstwo Spraw Zagranicznej, Departament Promocji, Warszawa 2002, za: M. Mickiewicz, *Sport w dyplomacji publicznej*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 152.

obraz danego kraju pojawiający się w świadomości międzynarodowej opinii publicznej²⁹. Budowany jest na podstawie istniejących stereotypów zakorzenionych w tradycji i kulturze, ale także na podstawie ówczesnego postrzegania danego państwa przez inne podmioty tworzone przez media i wzajemne kontakty. Elementy składające się na ten wizerunek to dziedzictwo kulturowe, atrakcyjność turystyczna, rozwój gospodarczy i właśnie osiągnięcia sportowe³⁰.

Tworząc wizerunek danego kraju, można skorzystać z różnego rodzaju technik – wśród nich są *branding* międzynarodowy oraz promocja. Pojęcie *brandingu* związane jest z postrzeganiem państwa jako marki³¹. Terminy te, zaczerpnięte z dziedziny marketingu, najczęściej używane są w kontekście produktów, dóbr i usług. American Marketing Association określa markę jako nazwę, termin, znak, symbol, wzór lub ich kombinację stworzoną w celu rozpoznania towarów lub usług sprzedawcy albo grupy sprzedawców i odróżniania ich od towarów i usług konkurentów³². Nie oznacza to jednak, że nie możemy przenieść tego na grunt państwa. Według Instytutu Marki Polskiej *marka narodowa jest spójną całością, kompozycją wizerunku i reputacji, stanowiącą sumę wartości funkcjonalnych oraz emocjonalnych, które kraj dostarcza otoczeniu (światu), a które znają, cenią i których pożądamy interesariusze marki, czyli organizacje, grupy i ludzie, którzy mogą wywierać wpływ na kraj lub na których on może wpływać. Marka narodowa jest sumą uogólnionych doświadczeń jej interesariuszy*³³. Procesem społecznym i zarządczym, mającym na celu zbudowanie w skali międzynarodowej wizerunku i reputacji kraju, pożądanym z punktu widzenia strategii rozwoju jest *branding* międzynarodowy³⁴. Odnosi się on do aktywności państwa na poziomie centralnym i lokalnym oraz do działań podmiotów prywatnych i publicznych (stowarzyszeń, grup społecznych,

²⁹ M. Mickiewicz, *Sport w dyplomacji publicznej*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 152.

³⁰ *ABC marketingu w dyplomacji publicznej...*, s. 152.

³¹ Słowo marka (ang. *brand*) związane jest etymologicznie ze staroskandynawskim lub germańskim rdzeniem „*burn*”, który dosłownie oznacza „znakowanie”, np. jakiegoś zwierzęcia w celu określenia jego właściciela. W przenośni określa się nim wszystkie cechy jakiegoś produktu, które pozostawiają w umyśle klienta długotrwały ślad. Za: M. Healey, *Czym jest branding?*, Warszawa 2008, s. 6.

³² Ph. Kotler, K. L. Keller, *Marketing*, Poznań 2012, s. 263.

³³ M. Boruc, M. Kłoczko, *Aneks. Marka dla Polski*, [w:] W. Olins, *O marce*, Warszawa 2004, s. 281 za: M. Hereźniak, *Marka narodowa. Jak skutecznie budować wizerunek i reputację kraju*, Warszawa 2011, s. 24

³⁴ M. Hereźniak, *Marka narodowa...*, s. 23.

zawodowych, itp.), podejmowanych w celu wypracowania i komunikowania przewag konkurencyjnych kraju. Aby programy budowania marki były skuteczne, należy spojrzeć na branding jak na komponent polityki współczesnego państwa – jest to podstawowa reguła brandingu³⁵.

Na wizerunek marki składają się ogólne opinie o niej, które zawierają w sobie także aspekt emocjonalny. Pozostałe składniki to wiedza o istnieniu marki, znajomość logo firmy – znaku firmowego, którym się posługuje, identyfikacja charakteru firmy (tego czym się zajmuje), znajomość i popularność jej produktów/usług, usytuowanie wśród przedsiębiorstw konkurencyjnych³⁶. Przenosząc te składniki na grunt państwa i sportu można zinterpretować je następująco: wiedza o przynależności danego państwa do „rodziny sportowej” – fakt uczestniczenia w różnego rodzaju imprezach sportowych, znajomość dyscypliny sportowej, w której konkretne państwo odnosi największe sukcesy i stanowi groźną konkurencję; identyfikacja charakteru sportowego państwa, czyli znajomość dyscyplin sportowych, w których dane państwo się „specjalizuje”; znajomość i popularność sportowców pochodzących z danego kraju oraz pozycja państwa w hierarchii sukcesów sportowych.

Korzyści płynących ze zbudowania marki narodowej jest wiele:

- marka to trwałe kojarzenie z pewnymi wartościami, atrybutami i symbolami. Pozwalają one na wyróżnienie się państwa i zwiększają poziom jego rozpoznawalności,
- zwiększenie poziomu zaufania, co ma szczególne znaczenie np. dla branży turystycznej czy inwestycyjnej,
- dzięki powszechnemu uznaniu na arenie międzynarodowej możliwe jest szybsze osiągnięcie celów politycznych, gospodarczych i kulturowych,
- państwo uzyskuje lepszą „widoczność” w stosunkach międzynarodowych, gdy jest wymieniane razem z innymi krajami, które odnoszą sukcesy polityczne, gospodarcze, sportowe,

³⁵ Tamże, s. 11, 12.

³⁶ J. Garlicki, *Badania przedpromocyjne i skuteczności promocji*, Warszawa 1995, s. 60, 62-63.

- państwo jako marka to poczucie chwały obywateli, którzy będąc dumni ze swojego kraju, stają się jego ambasadorami,
- marka oznacza dobrą reputację działającą jak tarcza ochronna w sytuacji, gdy państwo zostanie postawione w złym świetle w wyniku negatywnego, niekorzystnego wydarzenia; chroni je przed utratą zaufania³⁷.

Model tworzenia wizerunku kraju jako marki zaproponował Simon Anholt. Według niego marka jest produktem, usługą lub instytucją postrzeganą przez pryzmat swojej nazwy, tożsamości oraz reputacji, natomiast branding to proces projektowania, planowania i komunikowania nazwy oraz tożsamości (produktu, usługi czy instytucji) w celu zbudowania i/albo zarządzania jego/jej reputacją³⁸. Za pomocą modelu ukazuje on, że państwo prezentuje się poprzez wysyłane przez siebie komunikaty. Wyróżnił sześć kanałów komunikacji, które są istotne dla postrzegania krajów. Razem tworzą tzw. sześciokąt kanałów komunikacji. Należą do nich turystyka, eksport, polityka zagraniczna i wewnętrzna, inwestycje i migracja, ludzie oraz kultura i dziedzictwo³⁹, których jednym z elementów są osiągnięcia sportowe. Kluczowym elementem budowania marki jest wypracowanie konceptu wizerunku, a więc stworzenie tożsamości.

Anholt postanowił opracować ranking państw jako marek sportowych. Zadał pytanie respondentom o znaczenie sportowców z danego krajów na arenie międzynarodowej. Jest to istotna kwestia, gdyż ludzie często wyrabiają sobie opinię o kraju i jego mieszkańcach na podstawie tego, jak dana reprezentacja narodowa radzi sobie w rozgrywkach międzynarodowych. Respondentów zapytano, do jakiego stopnia (w skali 1-7) zgadzają się, że dane państwo wyróżnia się w sporcie. Pierwszą „10” tego rankingu prezentuje poniższa tabela:

³⁷ Zob. szerzej M. Hereźniak, *Marka narodowa...*, s. 24-26.

³⁸ S. Anholt, *Tożsamość konkurencyjna. Nowe spojrzenie na markę*, Warszawa 2007, s. 11

³⁹ Tamże, s. 39-40.

Tabela 1. Państwa postrzegane jako potęgi sportowe (dane z 2005 roku)⁴⁰.

Miejsce w rankingu	Państwo	Średnia wskaźnik
1	USA	5,714
2	Rosja	5,243
3	Niemcy	5,164
4	Chiny	4,987
5	Włochy	4,951
6	Wielka Brytania	4,891
7	Australia	4,782
8	Francja	4,776
9	Hiszpania	4,752
10	Kanada	4,688

Źródło: The Anholt Nation Brand Index. Special Report, Fourth Quarter, 2005⁴¹.

Anholt zwraca uwagę na wnioski płynące z tego rankingu. Po pierwsze widać, że długoterminowe inwestowanie w rozwój sportu owocuje korzyściami w budowie marki państwa. Dotyczy to krajów na szczycie tabeli – USA, Rosji, Niemiec, Chin. Szczególnie Rosja swój obecny wizerunek zawdzięcza sukcesom sportowym, np. w siatkówce, gimnastyce sportowej, łyżwiarstwie, hokeju. Drugi wniosek, jaki płynie z tej klasyfikacji, jest taki, że sukces w jednej dyscyplinie nie zapewnia wysokiego miejsca w tabeli. Okazuje się, że np. sukcesy Brazylii czy Grecji w piłce nożnej, chociaż znaczące, nie wpłynęły na postrzeganie tych krajów jako potęg sportowych.

Tabela 2. Państwa jako marki (S. Anholt)

Pozycja	2010	2011	2012
1	Stany Zjednoczone	Stany Zjednoczone	Stany Zjednoczone
2	Niemcy	Niemcy	Niemcy
3	Francja	Wielka Brytania	Wielka Brytania
4	Wielka Brytania	Francja	Francja
5	Japonia	Japonia	Kanada
6	Kanada	Kanada	Japonia
7	Włochy	Włochy	Włochy
8	Szwajcaria	Australia	Szwajcaria
9	Australia	Szwajcaria	Australia
10	Szwecja	Szwecja	Szwecja

Źródło: Anholt-GfK Roper Nation Brands Index 2010, 2011, 2012⁴²,

⁴⁰ W kolejnych wydaniach raportu (Anholt-GfK Roper Nation Brands Index) osiągnięcia sportowe były elementem zestawień dotyczących kanału komunikacyjnego kultura i dziedzictwo.

⁴¹ Simon Anholt: <http://www.simonanholt.com/Publications/publications-other-articles.aspx>, listopad 2013 r., M. Mickiewicz, *Sport w dyplomacji publicznej*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 158-159.

Powyższa tabela prezentuje ogólny ranking narodowych marek. W zestawieniu figurują te same państwa, a liderem, tak jak w tabeli dotyczącej potęg sportowych, pozostają Stany Zjednoczone Ameryki.

Kolejną techniką jest promocja kraju. W ramach tej kategorii można wyodrębnić trzy aspekty. Pierwszy z nich to kwestia dotycząca krajów wysokorozwiniętych, dla których sport staje się narzędziem służącym podtrzymaniu korzystnego wizerunku lub okazją, aby aspirować do grona „najlepszych”. Po drugie, sport jest wykorzystywany przez kraje lub rejony rozwijające się bądź niestabilnie politycznie w celu poprawy zaistniałej sytuacji. Po trzecie, jest także czynnikiem przyciągającym ruch turystyczny⁴³.

Działania służące do wykorzystania sportu w promocji kraju określane są mianem dyplomacji sportowej. Irving Rein i Ben Shields⁴⁴ wskazali na trzy możliwości działań promocyjnych:

- promocja poprzez wydarzenie sportowe;
- promocja drużyny;
- promocja miejsca.

Promocja wydarzenia sportowego jest najpowszechniejszą metodą. Takim wydarzeniem mogą być zarówno imprezy jednorazowe (igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata w piłce siatkowej), jak i cykliczne (wyścigi kolarskie, wyścigi Formuły 1, skoki narciarskie). Największy zysk przynoszą wydarzenia globalne, transmitowane na cały świat⁴⁵. Promocja drużyny to prezentacja reprezentacji

⁴² http://www.gfkamerica.com/newsroom/press_releases/single_sites/008787/index.en.html,
http://www.gfkamerica.com/newsroom/press_releases/single_sites/010541/index.en.html, 3.11.2013.

⁴³ P. Burzała, *Globalizacja sportu*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 98.

⁴⁴ I. Rein, B. Shields, *Place Branding Sports: Strategies for Differentiating Emerging, Transitional, Negatively Viewed and Newly Industrialised Nations*, „Place Branding and Public Diplomacy” 2007, Vol. 3, s. 73-85, [w:] M. Mickiewicz, *Sport w dyplomacji publicznej*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 159.

⁴⁵ Taką szansą dla Polski była organizacja wspólnie z Ukrainą Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej w 2012 roku. Stanowiła okazję do poprawy naszego wizerunku, ale także do przyciągnięcia ruchu turystycznego. Poza tym decyzja o przyznaniu Polsce prawa organizacji tej ważnej dla kontynentu imprezy dała możliwość rozwoju nie tylko pod względem sportowym. Wiązała się z nią rozbudowa infrastruktury, dróg, bazy hotelowej, a przed wszystkim budowa obiektów sportowych. Polska coraz częściej staje się gospodarzem imprez sportowych. W 2009 roku gościła najlepszych koszykarzy i siatkarki na mistrzostwach Europy. Ostatnio we wrześniu 2013 roku razem z Danią współorganizowaliśmy Mistrzostwa Europy w Piłce Siatkowej Mężczyzn, w październiku we Wrocławiu odbyły się Mistrzostwa Świata w Podnoszeniu Ciężarów, a we wrześniu 2014 roku czekają nas

narodowej, drużyn klubowych, które są najbardziej znane, gdyż to one odgrywają największą rolę w tworzeniu wizerunku państwa⁴⁶. Natomiast promocja poprzez miejsce polega na podporządkowaniu idei promocji wszystkich działań związanych z np. miastem, regionem, krajem.

Innym sposobem mogącym mieć duże znaczenie w promowaniu może być wykorzystanie wybitnych jednostek, w tym wypadku sportowców, którzy są częścią kultury popularnej. Dotyczy to reprezentantów drużyn narodowych, a także sportowców najbardziej popularnych dyscyplin sportowych. Muszą być oni mocno kojarzeni z danym krajem, dzięki czemu stają się krajowymi ambasadorami⁴⁷.

Najefektywniejszym działaniem jest organizacja wielkiej imprezy sportowej⁴⁸. Media oraz całe społeczeństwo globalne są zainteresowane przygotowaniem, dlatego pojawia się ciągła promocja kraju poprzez prezentowanie w czasie transmisji atrakcyjnych miejsc do odwiedzenia. Same zawody wzbudzają wiele emocji, a sukcesy sportowców przyciągają uwagę mieszkańców innych państw. Pokazywane relacje dają pewien obraz narodu, co kształtuje opinię na temat tego kraju.

Na taką odbudowę wizerunku zdecydowały się państwa, które były stroną konfliktu międzynarodowego bądź też na ich terytorium doszło do jakiegoś konfliktu czy kontrowersyjnych zdarzeń związanych z prowadzoną polityką. Udział w takich konfliktach jest źle postrzegany przez społeczność międzynarodową, dlatego aby zatrzeć negatywne skojarzenia, niektóre kraje zdecydowały się na taką formę poprawy wizerunku. Przywołując sportowy ranking Anholta, pragnę zwrócić uwagę na czołowe jego pozycje. Zajmują je USA, Rosja, Niemcy, Chiny. Kraje te podjęły się zabiegu promocji, ponieważ ich postrzeganie z powodu różnych wydarzeń nie było korzystne.

Mistrzostwa Świata w Siatkówce Mężczyzn. Sukcesy organizacyjne i opinia o najlepszych kibicach na świecie powodują, że federacje sportowe obsadzają nas w roli gospodarzy.

⁴⁶ Do drużyn takich możemy zaliczyć np. reprezentację hiszpańskich piłkarzy, FC Barcelonę, Real Madryt, AC Milan, Borussię Dortmund.

⁴⁷ W przypadku Polski w dzisiejszych czasach taką osobą jest np. Agnieszka Radwańska, Marcin Gortat, Justyna Kowalczyk. Do grona tego może także pretendować Robert Lewandowski. Myślę, że na uwagę zasługuje również rola, jaką odegrali Adam Małysz czy Robert Kubica za czasów ich największych sukcesów sportowych.

⁴⁸ Niektóre władze państwowe traktowały sport równie poważnie co działania dyplomatyczne czy rozwój kontaktów gospodarczych. Patrz P. Burzała, *Globalizacja sportu*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 98.

Berlin 1936

*Ten stadion trzeba zburzyć! Na jego miejscu musi stanąć nowy, zdolny pomieścić sto tysięcy widzów. To będzie zadaniem narodu! Jeśli Niemcy mają gościć u siebie cały świat, muszą się do tego przygotować gruntownie i doskonale (Adolf Hitler, 1933)*⁴⁹.

Niemcy otrzymały możliwość organizacji Igrzysk XI Olimpiady w 1931 roku⁵⁰. Decyzja ta była podyktowana faktem wcześniejszego przyznania im prawa organizacji tej imprezy, mającej mieć miejsce w 1916 roku. Z racji wybuchu i trwania I wojny światowej igrzyska nie odbyły się. Stało się to szansą dla Niemiec, aby poprawić swój wizerunek na arenie międzynarodowej, gdyż rywalizacja olimpijska nie doszła do skutku w 1916 roku z ich winy jako agresora konfliktu światowego. *Olimpiada roku 1912, okrzyknięta powszechnie przez światową opinię >>pierwowzorem doskonałości<<, następcem Szwecji ustawiła poprzeczkę bardzo wysoko. Uważano też, że zaprezentowanie czegoś atrakcyjniejszego jest niemożliwe. Opinię tę chcieli podważyć Niemcy (...). Sprawa ta stała się dla nich kwestią honoru. Stadion w Berlinie tuż przed wybuchem wojny został ukończony. Odznaczał się imponującymi rozmiarami i urządzeniem*⁵¹.

Od samego początku decyzja o przyznaniu organizacji tego wydarzenia sportowego w 1936 r. budziła wiele kontrowersji⁵². Została utrzymana po dojściu Hitlera do władzy w 1933 roku. Opinia publiczna, sportowcy zaczęli protestować, gdyż obawiano się upolitycznienia zawodów. Rozważano bojkot niemieckich igrzysk i rozegranie konkurencyjnej imprezy sportowej. Zdecydowano się na Barcelonę, która

⁴⁹ G. Walters, *Igrzyska w Berlinie. Jak Hitler ukradł olimpijski sen*, Poznań 2008, s. 36.

⁵⁰ Decyzja zapadła w trakcie 29 sesji MKOl w Katalonii w kwietniu 1931 roku. Obecnych na niej było 19 spośród 67 członków, dlatego ze względu na niską frekwencję zdecydowano się na głosowanie korespondencyjne. Wyniki podano w maju. Za kandydaturą Berlina opowiedziało się 43 delegatów, za Barceloną głosowało 16 osób, 8 członków wstrzymało się od głosu, za: G. Młodzikowski, *Olimpiady ery nowożytnej: idea i rzeczywistość*, Warszawa 1984, s. 106-107.

⁵¹ J. Kochanowski, *Olimpiady pełne polityki*, „Wiedza i Życie”, lipiec 1996, artykuł dostępny na stronie: <http://archiwum.wiz.pl/1996/96073600.asp>, 3.11.2013.

⁵² Widmo nazizmu czekało za kulisami, ale jego groźba była widoczna. Przejawiło się to np. w wypowiedzi Bruna Malitza, nazistowskiego rzecznika prasowego, który potępiając ówczesny sport, stwierdził, że roi się w nim od Polaków, Francuzów, Belgów i Żydów. Gazeta „Völkische Beobachter” propagowała ideę udziału w igrzyskach tylko ludzi białych. Mimo rasistowskich wystąpień NSDAP zapewniła, że nie będzie się sprzeciwiała udziałowi sportowców wywodzących się z różnych grup etnicznych, co uspokoiło władze MKOl, D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl: od Aten do Londynu 1894-2012*, Poznań 2012, s. 122.

wcześniej kandydowała na gospodarza igrzysk. Chciano zorganizować Olimpiadę Ludową, ale wybuch wojny domowej w Hiszpanii pokrzyżował te plany.

Welthauptstadt Germania – tak miała brzmieć nazwa nowej stolicy Rzeszy. Adolf Hitler chciał przebudować Berlin i stworzyć miasto, którego potęgą przyćmiłaby wszystkie inne na świecie. Stało się to jego obsesją⁵³. Olympiastadion, którego budowa rozpoczęła się z inicjatywy Hitlera jesienią 1933 roku, miał być symbolem wielkości nowego niemieckiego państwa. Igrzyska służyły gloryfikacji hitlerowskiego systemu, instytucji oraz siły militarnej. Organizowano je nie dla idei olimpijskiej, ale dla prestiżu III Rzeszy.

W lutym 1936 roku odbyły się IV Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Garmisch-Partenkirchen. *Jako uwertura do Igrzysk Letnich w Berlinie, miały one przyćmić wszystko to, co było przed nimi, i podobnie jak Igrzyska berlińskie zostać w maksymalnym stopniu wykorzystane w charakterze instrumentu propagandowego polityczno-społecznego porządku w Niemczech. Nie załując środków oraz mobilizując ogromne masy ludzi, doprowadzono przygotowania do stanu, który rzeczywiście mógł wzbudzić podziw⁵⁴.*

Inauguracja igrzysk miała miejsce 1 sierpnia 1936 roku na nowym stadionie olimpijskim stanowiącym centralny obiekt kompleksu sportowego Reichssportfeld. Został on specjalnie przebudowany na tę okazję. Był to ogromny obiekt, w którym znajdowały się hale sportowe, pływalnia, boiska, mogący pomieścić ok. 250 tys. widzów. Główny architekt Werner March, budując Olympiastadion, wzorował się na Koloseum. Zaprojektował ten sam eliptyczny kształt, podobny układ wejść i galerii komunikacyjnych. Kiedy nie było krzeseł, widzowie zasiadali na ławkach, to stadion mógł pomieścić nawet 110 tysięcy osób⁵⁵. Uroczystość otwarcia rozpoczęła się zgodnie z protokołem: powitanie Hitlera – głowy państwa, odegranie hymnu, defilady ekip. Miała ona bardzo wzniosły charakter – wzniesiono flagę olimpijską, biły dzwony, tysiące gołębi wzbiło się w powietrze, nastąpiło zapalenie znicza. Świat mógł

⁵³ M. Elmerych, *Adolf Budowniczy*, [w:] *Obsesje Hitlera*, „Focus Historia ekstra”, nr 1/2012, s. 31.

⁵⁴ G. Młodzikowski, *Olimpiady ery nowożytnej...*, s. 120.

⁵⁵ M. Elmerych, *Adolf Budowniczy*, [w:] *Obsesje Hitlera...*, s. 34.

przystąpić do rywalizacji sportowej. Zakończenie miało miejsce na tym samym stadionie w dniu 16 sierpnia 1936 roku. Podziękowano gospodarzom za wspaniałe przygotowanie imprezy od strony sportowej.

Igrzyska stały się okazją do zademonstrowania światu potęgi hitlerowskich Niemiec. Na osiągnięcie tego celu przeznaczono ogromne środki pieniężne: powstało wiele nowoczesnych obiektów sportowych, przebudowano stadion w Berlinie. Impreza ta przyniosła szereg rekordów. Uczestniczyło w niej 4066 olimpijczyków, w tym 328 kobiet. Program poszerzono o nowe dyscypliny – koszykówkę, piłkę ręczną, kajakarstwo. Po raz pierwszy wydarzenia były filmowane i pokazywane w postaci transmisji telewizyjnej⁵⁶ na terenie Berlina. Organizatorzy zapewniali o apolitycznym charakterze zawodów, czemu służyć miała gwarancja przestrzegania Karty Olimpijskiej i zakazu dyskryminacji. Świadczyć miał o tym udział nieczystych rasowo zawodników – w tym reprezentantki Niemiec florecistki Helene Mayer, która zdobyła srebrny medal⁵⁷. Oczywiście w czasie trwania zawodów pojawiły się akcenty antyżydowskie i rasistowskie, ale nie miały one dominującego charakteru. Hitler chciał zaprezentować się z jak najlepszej strony, ponieważ dla niego igrzyska były także sprawdzianem akceptowania jego działań przez świat. Spełniły oczekiwania Hitlera. Nieoficjalnie niemiecka drużyna zajęła pierwsze miejsce, zdobywając 38 złotych, 31 srebrnych i 32 brązowe medale⁵⁸. Za nią uplasowała się dotychczasowa potęga sportowa – USA. Od tej pory medalowa klasyfikacja stała się doskonałym barometrem polityki międzynarodowej⁵⁹.

⁵⁶ Hasło: *Olimpijskie igrzyska*, [w:] W. Lipoński, *Humanistyczna Encyklopedia...*, s. 228. Pierwsza transmisja satelitarna miała miejsce w trakcie Igrzysk Olimpijskich w Tokio w 1964 roku.

Za: <http://www.pkol.pl/pl/pages/display/15625>, 7.12.2013 r.

⁵⁷ Patrz szerzej G. Młodzikowski, *Olimpiady ery nowożytnej...*, s. 121-127.

⁵⁸ Dotyczyło to klasyfikacji narodów. Niemcy uplasowali się w klasyfikacji przed Stanami Zjednoczonymi i Włochami. Celebrację tego „triumfu” pokrzyżował czarnoskóry amerykański lekkoatleta Jesse Owens, zdobywca 4 złotych medali, którego ogłoszono idolem na przekór zamierzeniom i wysiłkom gospodarzy dążących do gloryfikacji „Übermenscha”. Zwyciężyła idea równości ras, narodów, światopoglądów. Za: G. Młodzikowski, *Olimpiady ery nowożytnej...*, s. 125.

⁵⁹ J. Kochanowski, *Olimpiady pełne polityki...* Należy jednak podkreślić, że klasyfikacja medalowa stanowi zestawienie prezentujące zdobycze medalowe zawodników reprezentujących dane państwo w trakcie trwania igrzysk olimpijskich. Sporządzana jest na podstawie danych pochodzących od Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego. Organizacja ta nie prowadzi ani nie popiera prowadzenia jakichkolwiek rankingów. Jak mówi Karta Olimpijska: *MKOl i Komitet Organizacyjny Igrzysk Olimpijskich nie będą opracowywać żadnej globalnej klasyfikacji krajów. Komitet Organizacyjny Igrzysk Olimpijskich przygotowuje listę zwycięzców zawierającą*

Berlińskie zawody służyły przede wszystkim pokazaniu wspaniałości rasy aryjskiej i narodu niemieckiego. Celem było także przedstawienie III Rzeszy jako pokojowo nastawionej do całego świata i zatarcie złego wrażenia z czasów I wojny światowej. Igrzyska stały się szansą wzmocnienia wizerunku Niemiec – potęgi gospodarczej, politycznej i sportowej. Pod względem organizacyjnym zawody wypadły świetnie, co pokazało dobre zarządzanie krajem przez władze. Moim zdaniem pozytywny odbiór i akceptacja III Rzeszy jako partnera we współpracy doprowadziły do „uśpienia” społeczności międzynarodowej i państw zachodnich, czego skutkiem było ośmielenie Hitlera w realizacji jego planów i działań dotyczących „poszerzania przestrzeni życiowej dla rasy panów”. Konsekwencje tych decyzji możemy obserwować aż po ówczesne czasy.

Moskwa 1980

Tylko jedno ma sens z tego, co mówił de Coubertin: walka. Walka między obozem krajów socjalistycznych i kapitalistami. Olimpiada to zastępcza forma wojny.

Andriej Gromyko⁶⁰

W okresie zimnej wojny trzy zjawiska polityczne miały wpływ na przebieg rozgrywanych w tym czasie igrzysk olimpijskich. Pierwsze z nich dotyczyło zaciętej

nazwiska medalistów i nagrodzonych dyplomami w każdej z konkurencji, a nazwiska medalistów zostaną wyraźnie zaznaczone i będą stale wyświetlane na głównym stadionie (roz. 5, Igrzyska Olimpijskie, IV. Protokół, pkt. 57 Lista zwycięzców). Na oficjalnej stronie igrzysk olimpijskich możemy wyszukiwać oddzielne zestawienia dotyczące rezultatów w danych dyscyplinach i medalistów danych konkurencji.

Za: <http://www.olympic.org/olympic-results>, 9.12.2013.

⁶⁰ Pierre de Coubertin, ojciec nowożytnych igrzysk olimpijskich, słauił ideę sportu prowadzącego do rozwoju duchowego i intelektualnego, uczącego dyscypliny i zapewniającego harmonię ducha i ciała, które staje się piękne dzięki ćwiczeniom. Uważał ponadto, że w sporcie nie ma miejsca na kłamstwo i oszustwa, a zawodnik musi być honorowy i walczyć uczciwie. Sport może być jednym z czynników pozwalających na utrzymanie światowego pokoju. Swoje przesłania zawarł w „Odzie do sportu”. Mówił także, że *w życiu ważny jest nie triumf, lecz walka; istotną rzeczą jest nie zwyciężać, lecz umieć toczyć rycerski bój*. Do jego wypowiedzi odwołał się Andriej Gromyko, wieloletni szef sowieckiej dyplomacji, który nadał jej inny wydźwięk i sens: *A któż to był ten Coubertin? Czy to nie ten zabawny Francuz, który bredził o szlachetnej rywalizacji sportowców, niby na wzór walki tych biednych głupców ze starożytności? Przecież gdyby nie nasi lekarze, którzy napompowali Aleksiejewa [słynny radziecki sztangista w latach 70. ubiegłego wieku], ten grubas nie byłby w stanie podnieść o centymetr nad ziemię nawet mnie. Tylko jedno ma sens z tego, co mówił de Coubertin: walka. Walka między obozem krajów socjalistycznych i kapitalistami. Olimpiada to zastępcza forma wojny.* Za: M. Heruday-Kielczewska, *Pierre de Coubertin – ojciec nowożytnych igrzysk olimpijskich*, portal HistMag.org, 27.07.2012, <http://histmag.org/Pierre-de-Coubertin-ojciec-nowozytnych-igrzysk-olimpijskich-6915>, 8.12.2013, K. Grzegorzóka, T. Sobala, A. Sijka, *Sportowa wojna światowa*, „Wprost” 35/2008, <http://www.wprost.pl/ar/136980/Sportowa-wojna-wiatowa/?pg=0>, 7.12.2013.

rywalizacji między dwoma blokami „żelaznej kurtyny”. Drugi proces to przenoszenie konfliktów międzynarodowych na arenę sportową. Trzecie zjawisko wiąże się z reakcjami na politykę apartheidu⁶¹. Igrzyska olimpijskie w Moskwie w 1980 roku łączą w swoim wyrazie politycznym dwa zjawiska – kontynuację konfliktów i rywalizację obu bloków na arenie olimpijskiej.

Sport dla ZSRR stał się ważnym elementem propagandy – był czymś, co pozwoliło odwrócić uwagę obywateli od istoty panującego w kraju systemu, ale także stał się areną rywalizacji z USA. „Walkę” tę zaobserwować można już było podczas wcześniejszych igrzysk, gdzie Związek Radziecki walczył w klasyfikacji generalnej ze Stanami Zjednoczonymi o pierwsze miejsce.

„Olimpijską zimną wojnę” stanowiły wspomniane igrzyska w Moskwie⁶². Przyznanie ZSRR prawa organizacji tych zawodów wzbudziło wiele kontrowersji. Było to pierwsze państwo socjalistyczne, które otrzymało taką możliwość. Decyzję podjęto na 75. sesji MKOl w Wiedniu w 1974 roku. *Organizacje żydowskie w USA zaczęły nawoływać do nieuczestniczenia w moskiewskich igrzyskach. Kampanię bojkotu rozpoczął latem 1978 roku mieszkający w USA rosyjski dysydent Władimir Bukowski, uzasadniając swój sprzeciw łamaniem praw człowieka w ZSRR. Simon Wiesenthal zaś podjął sprawę aresztowanego przez Rosjan w Budapeszcie w 1945 roku szwedzkiego dyplomaty Raula Wallenberga, próbując skłonić Szwecję do olimpijskiej absencji*⁶³. Krytyka tej decyzji wzmożła się, gdy w grudniu 1979 roku Związek Radziecki dokonał zbrojnej interwencji w Afganistanie. Tłumaczył się, że został „poproszony” o wsparcie strony władz afgańskich⁶⁴. Agresja została potępiona przez ONZ, a USA zapowiedziały bojkot igrzysk w Moskwie. Wiele państw zachodnioeuropejskich poparło Stany

⁶¹M. Józefczyk, *Upolitycznienie nowożytnych igrzysk olimpijskich*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 58.

⁶²Pierwszymi igrzyskami olimpijskimi, w których wziął udział Związek Radziecki były igrzyska w 1952 roku w Helsinkach. Został ponownie członkiem MKOl. Przyczyną jego nieobecności były względy natury ideologicznej. Ruch olimpijski uznawany był za „burżuazyjny i wrogi” w stosunku do klasy robotniczej. Za: M. Józefczyk, *Upolitycznienie nowożytnych igrzysk olimpijskich*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 59, <http://olimpijski.pl/pl/pages/display/15391>, 8.12.2013.

⁶³J. Kochanowski, *Olimpiady pełne polityki...*

⁶⁴D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich...*, s. 256.

Zjednoczone, mając na uwadze zobowiązanie sojusznicze⁶⁵. Sportowcy protestowali przeciwko takiemu postępowaniu. Wielu z nich straciło szansę na odniesienie sukcesu. Dla ówczesnego prezydenta Jimmy'ego Cartera bojkot tej imprezy był szansą na odbudowanie wizerunku USA po konflikcie z Iranem⁶⁶.

Igrzyska odbyły się w dniach 19 lipca – 3 sierpnia. Uczestniczyło w nich 81 ze 145 reprezentacji. Część państw wystąpiła pod flagą olimpijską (np. Hiszpania, Australia), część nie wzięła udziału w ceremonii otwarcia (np. Włochy, Francja), co było wyrazem protestu. Bojkot imprezy sportowej spotkał się z niezadowoleniem gospodarzy. Z mojego punktu widzenia jednak nie przeszkodził on w prezentacji wizerunku ZSRR jako potęgi sportowej i politycznej. Związek Radziecki zainwestował mnóstwo środków w rozbudowę i modernizację infrastruktury oraz obiektów sportowych. Z tej okazji powstał nowy kompleks sportowy, na którym odbyła się ceremonia otwarcia. Był to stadion im. Lenina na Łuźnikach. Zgromadził na trybunach ponad 66 tys. widzów. Ceremonia otwarcia rozpoczęła się o godzinie 16. Przewodził jej przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZRSS Leonid Breżniew. W łożu honorowej zasiadły najważniejsze osoby: prezydent MKOI, premier oraz osobistości życia politycznego Związku Radzieckiego, a także osobistości z zaprzyjaźnionych, socjalistycznych krajów i partii komunistycznych. *Sygnal do rozpoczęcia ceremonii dały przeniesione na stadion dźwięki kremlowskich kurantów, po których rozbrzmiewa hymn Związku Radzieckiego. Na bieżnię wkroczył orszak w starożytnych strojach greckich towarzyszących emblematowi igrzysk, za orszakiem rydwany, na których kapłanki i boginie tonęły w morzu barw i flag*⁶⁷. Po przejściu orszaku pomaszerowała defilada uczestników. Po jej zakończeniu nastąpił szereg przemówień, w których

⁶⁵ 81 krajów przyjęło zaproszenie ZSRR do udziału w igrzyskach, 65 państw je odrzuciło. Za: D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich...*, s. 258.

⁶⁶ Przeciwko bojkotowi wystąpiła Amnesty International, podkreślając, że w całej dyskusji decydującą rolę odgrywają nie prawa człowieka, lecz mocarstwowa polityka. *ZSRR wkroczył do Afganistanu ze względów prestiżowych. Zaś dla USA - a szczególnie dla szykującego się do walki wyborczej prezydenta - afgański podtekst bojkotu olimpiady był ważny dla odzyskania prestiżu mocno nadszarpniętego przez niekorzystny dla Ameryki konflikt z Iranem.* Za: J. Kochanowski, *Olimpiady pełne polityki...* Można tu zauważyć pewną sprzeczność, gdyż wcześniej w tekście wskazałam, że przez sukcesy sportowe można odbudować nadszarpnięty prestiż państwa. W tym jednak wypadku Stany Zjednoczone nie były organizatorami igrzysk, a ich bojkot, moim zdaniem, miał na celu odwrócenie uwagi od wcześniejszych działań podjętych w Iranie (1979).

⁶⁷ G. Młodzikowski, *Olimpiady ery nowożytnej...*, s. 337.

życzono sportowcom rywalizacji w duchu olimpijskim. Igrzyska otwarto przy dźwiękach finału IX symfonii Ludwika van Beethovena. W niebo wzbily się 22 gołębie symbolizujące liczbę XXII Igrzysk. Zapalono znicz olimpijskich. Po części oficjalnej nastąpiła część sportowo-artystyczna. Cała uroczystość stała na wysokim poziomie zarówno artystycznym, jak i organizacyjno-technicznym.

Mimo bojkotu, który oznaczał, że nie dojdzie do wielu ciekawych sportowych pojedynków, poziom sportowej rywalizacji okazał się bardzo wysoki. Pobito łącznie 36 rekordów światowych. Główną gwiazdą igrzysk stał się gimnastyk Aleksander Ditiatin – zdobywca ośmiu medali⁶⁸. Jednak jednym z najbardziej znanych konkursów, najbliższym sercu polskich kibiców, był konkurs skoku o tyczce z udziałem Władysława Kozakiewicza i Tadeusza Ślusarskiego. Rywalizacja odbywała się w napiętej atmosferze. Publiczność radziecka wspierała swojego faworyta Konstantina Wołkowa. Natomiast innym zawodnikom okazywała nieprzychylny stosunek, który wyrażał się w gwizdach i niemiłych okrzykach. Dopuszczano się także pewnych oszustw, np. otwierano i zamykano wrota stadionu, co powodowało zmianę kierunku wiatru. Mimo tych wszystkich przeciwności Polacy pokonali faworyta. Ślusarski zajął drugie miejsce. Kozakiewicz został pierwszym polskim mistrzem olimpijskim tych igrzysk i pobił rekord świata wynikiem 5,78 m. Po oddaniu zwycięskiego skoku Kozakiewicz pokazał publiczności słynny gest, który otrzymał nazwę „gestu Kozakiewicza”⁶⁹. Po tym wydarzeniu ambasador ZSRR w Polsce zażądał, aby odebrać Polakowi medal. Zawody te szeroko komentowano – najbardziej pasjonowali się nimi francuscy dziennikarze, którzy uznali je za jedno z najciekawszych wydarzeń w historii igrzysk. Igrzyska w Moskwie były udane dla Polski. Zdobyliśmy 32 medale – 3 złote, 14 srebrnych i 15 brązowych. Klasyfikację medalową wygrali reprezentanci ZSRR⁷⁰.

⁶⁸ Dzięki temu ZSRR mógł promować siebie i kreować swój wizerunek poprzez odwołanie się do wybitnego radzieckiego sportowca odnoszącego największe sukcesy na tej imprezie.

⁶⁹ Był on, jak komentuje ten konkurs Włodzimierz Szaranowicz, *sprzeciwem wobec niechęci radzieckiej widowni, niemogącej zaakceptować wielkiej, sportowej klasy Polaka, ale także spontanicznym wyrazem protestu na oczach miliardowej światowej widowni wobec cywilizacji dyktatu i przemocy, którą uosabiała gwizdząca stadionowa ciżba*. Patrz: Gest Kozakiewicza, <http://www.youtube.com/watch?v=ADDI6BcviN4>, oraz <http://ksiazkisportowe.blogspot.com/2012/07/trzej-niepokorni-mistrzowie-czesc-ii.html>, 6.12.2013.

⁷⁰ D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich...*, s. 260.

Na zakończenie imprezy złamano tradycję olimpijską, ponieważ na maszt nie wciągnięto flagi następnego jej organizatora, którym było USA, tylko proporzec Los Angeles.

Były to pierwsze igrzyska, które organizowało państwo socjalistyczne. Rosjanie nie zawiedli. Mogli się pochwalić pięknymi obiektami sportowymi, infrastrukturą i dobrą organizacją. Igrzyska te zaliczą do udanych także ze względu na stronę sportową – wygrali klasyfikację generalną. Moim zdaniem ZSRR pokazało swoją siłę i odbudowało swój wizerunek⁷¹ na arenie międzynarodowej nie tylko jako potęgi sportowej, ale także kandydata do „wygrania” „zimnej wojny”.

Pekin 2008

Igrzyska Olimpijskie w Pekinie odbywające się w sierpniu 2008 roku były także próbą zmiany *image’u* państwa, w którym się odbywały. Chiny miały spore problemy ze swoim wizerunkiem. Postrzegane jako nieatrakcyjne miejsce dla turystów (mimo licznych zabytków), niska jakość produktów, łamanie praw człowieka czy zanieczyszczanie środowiska naturalnego – oto lista niektórych „grzechów” Chin. Organizacja imprezy sportowej miała przyczynić się do zmiany opinii międzynarodowej. MKOl przyznał prawo organizacji Igrzysk w 2001 roku. Spotkało się to ze sprzeciwem organizacji międzynarodowych, państw, znanych ludzi, mediów⁷². Podstawowym argumentem przeciwko tej decyzji była kwestia łamania praw człowieka. Jednak część osób była zdania, że te igrzyska to szansa dla Chin na poprawę sytuacji w tym państwie⁷³.

⁷¹ ZSRR było państwem, w którym panował prymat polityki – prymat państwa nad społeczeństwem, prymat partii nad państwem. Celem stało się przejście kontroli nad wszystkimi aspektami działalności społeczeństwa. Partia była nieomylna i żądała ślepego posłuszeństwa. Patrz szerzej: K. Ignatowicz, *Dziedzictwo historyczne jako wyznacznik postrzegania współczesnej Rosji*, [w:] S. Bieleń (red. nauk.), *Wizerunki międzynarodowe Rosji*, Warszawa 2011, s. 62-63. Wszechobecny kult jednostki, terror i represje, kontrola państw satelickich, tłumienie wystąpień w czasie odwilży (wydarzenia w Polsce i na Węgrzech w 1956 roku), interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 roku nie wpływały pozytywnie na postrzeganie państwa. Wkroczenie do Afganistanu w 1979 roku, mające na celu utrzymanie afgańskich rządów komunistycznych, potwierdziło ten wizerunek.

⁷² Ceremonię otwarcia miał reżyserować Steven Spielberg. Zrezygnował, argumentując, że skłoniła go do tego sytuacja w Tybecie.

⁷³ Ci, którzy byli za włączeniem Chin do rodziny olimpijskiej, byli zdania, że *Chiny w roli organizatora igrzysk mogły otworzyć się na świat i dzięki temu poluźnić i ulepszyć swoje restrykcyjne prawo, w dziedzinie swobód*

Od momentu ogłoszenia, że w Pekinie będzie goszczony cały świat sportowy, Chińczycy starali się czerpać z tego jak najwięcej korzyści dla kwestii postrzegania ich państwa. Organizatorzy postanowili skupić się na tych aspektach, co do których społeczność międzynarodowa miała największe zastrzeżenia. Miały to być igrzyska ludzi – prezentacja historii i dziedzictwa kulturowego i otwartość na świat Chińczyków⁷⁴; igrzyska nowoczesne – Chińczycy są zdolni produkować dobre jakościowo towary, mogą opracować nowe technologie i wybudować piękne obiekty sportowe; igrzyska zielone – pokazanie dbałości o naturę i przyrodę⁷⁵.

Przygotowania ruszyły także od strony sportowej – rozbudowano zaplecze, tworzono specjalne programy dla juniorów, wybudowano obiekty sportowe, sale treningowe. Celem było osiągnięcie największych sukcesów i zdobycie jak największej liczby złotych medali, dlatego duże środki przeznaczono na inwestowanie w sportowców w dziedzinach, w których reprezentanci Chin nie odnosili sukcesów. Cel został osiągnięty. Chińczycy zajęli pierwsze miejsce w klasyfikacji generalnej przed Stanami Zjednoczonymi. Zwycięzali w konkurencjach, które nie były ich domeną. Nawet 8 złotych medali fenomenalnego Amerykanina Micheala Phelpsa w pływaniu nie zagroziło hegemonii Państwa Środka trwającej od pierwszych dni igrzysk.

Rywalizacja sportowa trwała od 8 do 24 sierpnia 2008 roku. Groził im bojkot, wiele osób protestowało, co szczególnie widać było przy próbach zakłócenia sztafety olimpijskiej w Londynie, Paryżu, San Francisco, Buenos Aires przez demonstrantów w związku z zamieszkami w Tybecie.

Świat zachwycił się XXIX Letnimi Igrzyskami Olimpijskimi. Chińczycy zrealizowali swoje założenia. Sportowcy i dziennikarze chwalili obiekty sportowe – np. stadion „Ptasie Gniazdo” czy pływalnię „Wodny Sześcian”. Rywalizacja sportowa stała na wysokim poziomie. Propagowanie tej imprezy i jej efekty wskazują, że Chiny dążą do uzyskania pozycji światowego mocarstwa. Na tych zawodach im się to udało.

obywatelskich, tak jak to było ze Związkiem Radzieckim w czasie olimpiady 1980 w Moskwie. Za: D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich...*, s. 470.

⁷⁴ Ceremonia otwarcia igrzysk stanowi jeden z ważniejszych elementów przy kreowaniu pozytywnego wizerunku. Prezentuje się w trakcie jej trwania historię danego kraju, tradycje, obyczaje, wybitne jednostki, osiągnięte sukcesy. Wszystko to jest ubrane w artystyczną oprawę, co urasta do rangi pięknego widowiska.

⁷⁵ M. Mickiewicz, *Sport w dyplomacji publicznej*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 165-166.

Uważam, że mimo szeregu zarzutów wobec Chin, które oczywiście nadal są aktualne, państwo to wywiązało się z postawionego przed nim zadania. Dokonało ono również promocji poprzez odwołanie się do wybitnych sportowców. Przejawem tego było zapalenie znicza olimpijskiego przez utytułowanego gimnastyka Li Ninga, święcącego triumfy na Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles w 1984 roku⁷⁶. Organizacja olimpiady w Pekinie spowodowała zmianę wizerunku tego kraju – ukazała gościnnych, gospodarnych, pracowitych, dobrze zorganizowanych i otwartych na świat Chińczyków.

W przedstawionych przez mnie przykładach wykorzystania sportu jako instrumentu politycznego można dostrzec pewne podobieństwa. To, co łączy te igrzyska olimpijskie, to fakt, że gospodarzami tych imprez były kraje, w których panował ustrój niedemokratyczny, dlatego decyzja o przyznaniu im prawa organizacji była krytykowana, a same zawody zagrożone bojkotem. Wszystkie te państwa chciały także poprawy swego wizerunku. Pragnęły pokazać światu swoją potęgę i możliwości, ale też sprawdzić poparcie na arenie międzynarodowej. Na organizację igrzysk przeznaczono ogromną ilość nakładów finansowych, co skutkowało pięknymi obiektami sportowymi, a także wynikami i sukcesami zawodników. Chiny dokonały w promocji kraju poprzez wydarzenie sportowe oraz słynnych rodzimych sportowców. W moim przekonaniu organizacja tych zawodów spełniła założenia i oczekiwania gospodarzy. Uwidoczniała ich potencjał i to, że są ważnym podmiotem politycznym⁷⁷ na arenie międzynarodowej⁷⁸.

⁷⁶ Promować Chiny miał również płotkarz Liu Xiang, który uzyskał tytuł mistrza olimpijskiego w biegu przez płotki na 110 m podczas Igrzysk Olimpijskich w Atenach w 2004 roku. W Pekinie był jednym z pretendentów do złotego medalu i obrony tytułu. Jednak tego nie dokonał, ponieważ w eliminacjach doznał kontuzji.

⁷⁷ Znaczącą pozycję Chin na arenie międzynarodowej już wcześniej potwierdziła sytuacja ekonomiczna. Ponadto Chiny należą do grupy państw rozwijających się nazywanych BRICS (Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, RPA). Prognozuje się, że staną się one gospodarczymi potęgami światowymi. Przypada im w udziale 43 procent ludności naszego globu i ponad jedna czwarta gospodarki światowej. Przy tym tempo wzrostu produktu krajowego brutto w państwach członkowskich BRICS rośnie szybciej niż w krajach zachodnich. Za: K. Mielnikova, *BRICS: perspektywy współpracy*, 8.12.2013, http://polish.ruvr.ru/2013_12_08/BRICS-perspektywy-wspolpracy/, 8.12.2013. Warto zwrócić również uwagę na fakt, że 4 spośród tych krajów na przestrzeni ostatnich 5-6 lat organizowały bądź będą organizować imprezę sportową rangi międzynarodowej (Chiny – IO 2008, RPA – Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej Mężczyzn 2010, Rosja – IO 2014, Brazylia – Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej Mężczyzn 2014). W 2016 roku Brazylia będzie także gospodarzem Igrzysk Olimpijskich w Rio de Janeiro.

Konkluzje

Sport stał się przestrzenią, w której odbija się całokształt stosunków społecznych i międzynarodowych. To ogólnoświatowy fenomen, który z jednej strony kształtowany jest przez globalne trendy, a z drugiej przez konkretne wydarzenia międzynarodowe, które mogą mieć wpływ na rywalizację sportową⁷⁹. Jest istotnym elementem życia każdego społeczeństwa, dlatego państwo w coraz większym stopniu wykazuje swoje zainteresowanie nim i pragnie odgrywać aktywniejszą rolę w tej dziedzinie. Służy jako środek wzmacniania uczuć narodowych oraz podnoszenia prestiżu narodowego. Rywalizacja sportowa wzbudza szereg emocji zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, które ułatwiają tworzenie asocjacji. Gdy wskażemy na państwa afrykańskie, wielu osobom skojarzą się one z biegami długodystansowymi, Skandynawię – sporty zimowe, takie jak hokej, narciarstwo biegowe, biathlon, Brazylię czy Niemcy – piłka nożna. Pomagają one w kształtowaniu wizerunku państwa. Międzynarodowe zawody to szansa i okazja do zaprezentowania siły i wartości poszczególnych państw. Odniesione zwycięstwa w halach i na stadionach świadczą nie tylko o tym, że dane państwo ma utalentowanych obywateli, zaplecze i fundusze, ale także pokazują polityczną i ekonomiczną potęgę danego kraju. Dlatego właśnie specjaliści od marketingu wykorzystują sport jako instrument polityczny do kreowania wizerunku państwa na arenie międzynarodowej oraz wypracowania marki narodowej.

Problem ingerencji polityki w wydarzenia sportowe jest nadal aktualny. Okazało się, że groźby bojkotów nie są wyłącznie reliktem okresu zimnowojennego, ale zjawiskiem mogącym zagrozić każdej imprezie sportowej w pierwszej dekadzie XXI wieku⁸⁰. Obecnie z pewnymi obiekcjami mierzy się rosyjskie miasto Soczi

⁷⁸ W tym miejscu warto przywołać słowa Stanisława Polakiewicza, członka Polskiego Komitetu Olimpijskiego, który w 1925 roku mówił, że *znaczenie igrzysk wychodzi poza ramy przeglądu dorobku sportowego. Igrzyska nie tylko rejestrują wynik, mierzą ilość i jakość drużyn państwowych (...). Igrzyska olimpijskie nowożytnie są również aktem politycznym i to w sensie najszerszym, międzynarodowym.* Za: J. Kochanowski, *Olimpiady pełne polityki...*

⁷⁹ A. Polus, *Wstęp*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 13.

⁸⁰ Zob. M. Józefczyk, *Upolitycznienie nowożytnych igrzysk olimpijskich*, [w:] A. Polus (red.), *Sport w stosunkach...*, s. 51.

– organizator XXII Zimowych Igrzysk Olimpijskich w 2014 roku⁸¹. Bycie gospodarzem daje szansę na dynamiczny rozwój regionu, w okolicy którego położone jest Soczi⁸², oraz na rozwój sportu. Wiązą się z tym także ogromne korzyści ekonomiczne i polityczne, z czego sprawę zdawał sobie Władimir Putin, który włączył się aktywnie w działalność na rzecz otrzymania prawa do organizacji igrzysk. W głównej mierze to jego staraniom przypisuje się zwycięstwo Soczi w głosowaniu delegatów MKOI⁸³. Głównym celem tego wydarzenia sportowego ma być pokazanie Rosji jako kraju nowoczesnego. Jednakże ze względu na fakt łamania praw człowieka opozycjoniści rosyjscy apelują o bojkot igrzysk⁸⁴. Twierdzą, że dla prezydenta Putina

⁸¹ Rosja otrzymała prawo organizacji tej imprezy w 2007 roku. Soczi wyeliminowało Salzburg, a w drugiej turze głosowania pokonało Pyeongchang stosunkiem głosów 51:47, D. Miller, *Historia igrzysk olimpijskich...*, s. 467.

⁸² Odwołując się do przywoływanej w tym tekście dyplomacji sportowej w ujęciu Reina i Shieldsa, zauważyć będzie można wykorzystanie sportu w promocji kraju dokonane poprzez wydarzenie sportowe – organizację igrzysk, ale także poprzez promocję miejsca, w którym się odbywają – Soczi będące największym letnim kurortem Rosji.

⁸³ Uzyskanie prawa do organizacji igrzysk stało się priorytetem prezydenta Władimira Putina. Na pytanie dotyczące tego, „Dlaczego Putin zdecydował się zaryzykować swoją osobowość i prestiż, wystawiając na kandydata do olimpiady miasto bez żadnych obiektów?”- jego osobisty rzecznik Dmitrij S. Pieskow, odpowiedział, że tak ogromne wydarzenie to doskonała okazja do rozwinięcia całego regionu. Sam Putin występował w roli prezentera kandydatury Soczi podczas 119. Sesji MKOI w Gwatemali w 2007 roku. W trakcie 15-minutowego wystąpienia w języku angielskim podawał powody, dla których to właśnie Soczi stanowi najlepszy wybór. *Soczi zasługuje na organizację igrzysk. Nasi sportowcy w dyscyplinach zimowych zdobyli mnóstwo medali, wnosząc spory wkład w rozwój ruchu olimpijskiego. Ale nigdy nie mieliśmy przyjemności i szacunku organizacji igrzysk. Jesteśmy pewni, że Soczi to najlepsza kandydatura. (...) Potrafimy uczynić z zawodów sportowych niezapomniany spektakl. Jesteśmy w tym dobrzy i pozwólcie nam to udowodnić.* Rząd rosyjski zainwestował ogromną sumę pieniędzy (ponad 50 mld dolarów) w budowę infrastruktury sportowej, remonty dróg i węzłów komunikacyjnych, powiększanie bazy hotelowej. Prezydent Putin wizytuje Soczi i podgląda postępy w przygotowaniach. *Prezydent Putin walczy o organizację zimowych IO 2014 w Soczi*, „Puls Biznesu”, 4.07.2007, <http://www.pb.pl/1295596,38615,prezydent-putin-walczy-o-organizacje-zimowych-io-2014-w-soczi>, 11.12.2013, *Putinowska wizja olimpijskiej chwały w zderzeniu z rzeczywistością w Soczi*, 14.02.2013, <http://www.kresy.pl/publicystyka.reportaze?zobacz/putinowska-wizja-olimpijskiej-chwaly-w-zderzeniu-z-rzeczywistoscia-w-soczi>, 11.12.2013, *Soczi – Putin wizytuje areny sportowe i obiekty infrastruktury*, „Gazeta Wyborcza”, 27.11.2013, http://wyborcza.pl/1,91446,15033963,Soczi_Putin_wizytuje_areny_sportowe_i_obiekty_infrastruktury.html, 11.12.2013.

⁸⁴ Poparcie dla bojkotu igrzysk wyraził swoją postawą prezydent Niemiec Joachim Gauck. Nie weźmie on udziału w tej imprezie sportowej. Powodem jego nieobecności jest sprzeciw wobec polityki Władimira Putina. Protestuje przeciwko łamaniu praw człowieka, prześladowaniu opozycji oraz ograniczaniu roli mediów w Rosji. Przedmiot szczególnej krytyki stanowi ustawa uchwalona przez Dumę w czerwcu br. zakazująca „propagandy” homoseksualizmu i ustanawiająca za nią wysokie kary, nie wyłączając kary więzienia. Przeciwna bojkotowaniu igrzysk jest kanclerz Angela Merkel. Zdaniem Merkel znalezienie się Rosji podczas olimpiady w centrum uwagi światowej opinii publicznej może wpłynąć korzystnie na stan praw człowieka. Wskutek bojkotu ucierpieliby głównie sportowcy. Prezydent Gauck nie chce, aby jego nieobecność w Soczi została uznana za przejaw lekceważenia sportowców, dlatego przyjmie ich po powrocie z olimpiady 24 lutego w Monachium. P. Jendroszczyk, *Gauck bojkotuje Soczi*, „Rzeczpospolita”, 8.12.2013, <http://www.rp.pl/artukul/1070874.html>, 11.12.2013; *Prezydent Niemiec bojkotuje igrzyska w Soczi*, PAP, 8.12.2013,

igrzyska olimpijskie to nie tylko sport, ale przede wszystkim prestiż oraz dowód uzyskania legitymacji i szacunku ze strony świata zachodniego, na co Putin nie zasługuje⁸⁵. Obawiają się, że XXII Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Soczi będą wielkim sukcesem propagandowym rosyjskiej głowy państwa⁸⁶. Federacja Rosyjska jawi się jako ważny partner na arenie międzynarodowej. Szczególne znaczenie ma współpraca gospodarcza i odgrywanie przez nią pierwszoplanowej roli w sektorze energetycznym. Zwraca się również uwagę na aspekt bezpieczeństwa Europy, dlatego Rosja ma być ważnym partnerem w kontekście wyzwań w Iranie, Kosowie czy sytuacji na Bliskim Wschodzie. Z drugiej strony jej wizerunek oceniany jest przez pryzmat problemu ochrony praw człowieka, niepokojących zjawisk w sferze demokracji, wolności mediów. Zabójstwa i procesy polityczne opozycjonistów, nie w pełni demokratyczne wybory, kryzysy energetyczne lat 2006 i 2009, wojna rosyjsko-gruzińska 2008 roku spowodowały pogorszenie relacji z państwami zachodnimi i miały wpływ na negatywne postrzeganie Rosji⁸⁷. Jej wizerunek jest w dużej mierze kształtowany przez historię oraz prowadzoną przez nią politykę historyczną. Rosyjska wersja historii

<http://tvp.info/informacje/swiat/prezydent-niemiec-bojkotuje-igrzyska-w-soczi/13258864>, 11.12.2013.

Do bojkotu przyłączyli się również prezydent Francji Francois Hollande, prezydent Litwy Dalia Grybauskaitė oraz prezydent USA Barack Obama. Nie pojawią się oni w Soczi. W amerykańskiej delegacji znajdą się natomiast dwie zawodniczki, które nie ukrywają swoich homoseksualnych preferencji – legendarna tenisistka Billie Jean King oraz hokeistka Catlin Cahow. W ten sposób Waszyngton chce zaprotestować przeciwko obowiązującym w Rosji przepisom dyskryminującym osoby homoseksualne. J. Bielecki, *Obama bojkotuje Soczi*, <http://www.meritum.us/2013/12/19/obama-bojkotuje-soczi-2/>, 20.12.2013, *Kolejny prezydent bojkotuje olimpiadę w Soczi*, <http://www.wprost.pl/ar/429347/Kolejny-prezydent-bojkotuje-olimpiade-w-Soczi/>, 20.12.2013, *Prezydent Litwy bojkotuje igrzyska w Soczi. >>Powodem naruszenie praw człowieka<<*, http://wyborcza.pl/1,75477,15167384,Prezydent_Litwy_bojkotuje_igrzyska_w_Soczi_Powodem.html, 20.12.2013.

⁸⁵ Wypowiedź członka Rady Koordynacyjnej rosyjskiej opozycji Kara-Murzy w trakcie konferencji o stanie demokracji w Rosji zorganizowanej w siedzibie PE w Brukseli. Dodaje: *Nie apelujemy o odwołanie igrzysk, czy zbojkotowanie ich przez sportowców. Wzywamy do tego by politycy unijni, którzy na co dzień mają pełne usta frazesów o prawach człowieka, wolności, demokracji, tam nie jechali, żeby nie utrwalali reżimu Putina, żeby nie pokazywali się w jego obecności i nie próbowali udowodnić, że to normalny przywódca normalnego kraju. Rosyjscy opozycjoniści apelują o polityczny bojkot igrzysk w Soczi*, „Polska The Times”, 1.10.2013, <http://www.polskatimes.pl/artykul/1006119,rosyjscy-opozycjonisci-apeluja-o-polityczny-bojkot-igrzysk-w-soczi,id,t.html?cookie=1>, 3.11.2013.

⁸⁶ Były premier Michaił Kasjanow, jeden z przywódców rosyjskiej opozycji, wzywa do bojkotu olimpiady w Soczi w 2014 roku w wywiadzie dla "Die Welt". *Apel o bojkot Soczi. "Skończone z całowaniem Putina"*, Polskie Radio, 1.10.2013, <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/945011,Apel-o-bojkot-SocziSkonczcie-z-calowaniem-Putina>, 3.11.2013.

⁸⁷ Patrz szerzej, A. Szeptycki, *Rosja w odbiorze państw Unii Europejskiej*, [w:] S. Bieleń (red.), *Wizerunki międzynarodowe...*, s. 123-161. Autor przedstawia obecny i pożądany wizerunek Rosji w wybranych krajach Unii Europejskiej i samej organizacji. Wskazuje także na działania, jakie podejmują te państwa, aby ten wizerunek zmienić.

(z zaskakującymi interpretacjami i manipulacją faktami) przedstawiana bywa w sposób prowokacyjny, czasami agresywny, a co najważniejsze nie podlega rewizji⁸⁸. Ponadto ogromną rolę odgrywa personifikacja polityki – wizerunek przywódcy politycznego nakłada się na wizerunek państwa⁸⁹. Czy Rosja wykorzysta igrzyska olimpijskie do poprawy swojego wizerunku, przekonamy się już wkrótce.

O to chodzi w polityce prestiżu: chcemy zaimponować innym państwom potęgą, którą dysponujemy lub wierzymy, że dysponujemy, lub też chcemy, by inne państwa uwierzyły w to, że nią dysponujemy – Hans Joachim Morgenthau⁹⁰.

Ewelina Białkowska – absolwentka politologii w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego

Abstrakt

Pozytywny wizerunek państwa w oczach opinii międzynarodowej staje się rzeczą bezcenną. Państwa dążą, za pomocą strategii promocji i brandingu narodowego, do zbudowania i utrwalenia w świadomości odbiorców kraju jako marki narodowej. Jednym z elementów tej strategii jest wykorzystanie sportu, który ze względu na swoją rosnącą popularność odgrywa coraz większe rolę w stosunkach międzynarodowych. Najpopularniejszą techniką stosowaną przy kreacji wizerunku jest organizacja wydarzenia sportowego o zasięgu światowym – igrzysk olimpijskich. Ukazanie siebie w roli dobrego gospodarza, organizatora i zarządcy wpływa na przypisanie państwu dobrej reputacji, a ta ma niebagatelne znaczenie w relacjach między uczestnikami areny międzynarodowej.

⁸⁸ K. Ignatowicz, *Dziedzictwo historyczne jako wyznacznik postrzegania współczesnej Rosji*, [w:] S. Bieleń (red.), *Wizerunki międzynarodowe...*, s. 37. Autor w tej pracy opisuje różne okresy kształtowania się rosyjskiej tożsamości, ukazując ich wpływ na odbiór współczesnej Rosji. Śledzi historię od niewoli mongolskiej po rozpad Związku Radzieckiego, odwołując się również do europeizacji Rosji za panowania Piotra I, Wojny Ojczyźnianej 1812 roku, upadku caratu i zwycięstwa bolszewików, Wielkiej Wojny Ojczyźnianej 1941-1945 roku.

⁸⁹ S. Bieleń, *Identyfikacja wizerunkowa Rosji w stosunkach międzynarodowych*, [w:] S. Bieleń (red.), *Wizerunki międzynarodowe...*, s. 20-21.

⁹⁰ H. J. Morgenthau, *Polityka między narodami. Walka o potęgę i pokój*, Warszawa 2010, s. 100. Autor do instrumentów polityki prestiżu zalicza ceremoniał dyplomatyczny oraz demonstrację siły militarnej. Sport jak najbardziej może być jednym z elementów tej polityki.

SPORT – POLITICAL INSTRUMENT SERVING THE CREATION OF STATE’S IMAGE IN THE INTERNATIONAL ARENA

Abstract

The positive image of a state becomes priceless in the eyes of international opinion. States endeavour to build and consolidate the public awareness of a country as a national brand with the promotion strategy and national branding. One element of this strategy is to use sport, which due to its growing popularity is playing an increasingly important role in international relations. The most common technique used in the creation of the image is organization of the sporting worldwide event – the Olympic games. Presenting itself as a good host, organizer and manager affects a good reputation and this is of great importance in the relationship between the participants in the international arena.